

19. YÜZYILDA ANKARA VE ZİR

Şennur ŞENEL

Doç.Dr. Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara

Özet

19. yüzyıl ortalarında 2.826 hane ve tahmini toplam nüfus 17.000 olarak tespit ettiğimiz¹ Ankara merkezde en büyüğü sırasıyla Kattanin, Ahihacımurat, imaret, Hacıbayramveli olmak üzere yetmişüç mahalle bulunuyordu. Merkezdeki nüfusun büyük çoğunluğu Müslüman olmakla birlikte o tarihlerde Ankara'da az sayıda da olsa Rum ve Ermeni nüfus bulunuyordu.

Bu tarihte Eyalet merkezinde nüfusun büyük kısmı (%67, 86) üretim yapan kesimi oluşturuyordu. Toplam nüfusun %10, 48'i hizmet sektöründe, %21,57'si üretim dışı faaliyetler yürütüyordu. Nüfusun en yüksek gelirli kesimini esnaflar oluşturuyordu.

Ankara eyalet merkezi bütünlüğü içinde o günkü adı ile Zir kazası (veya Murtazaabad'a bağlı İstanos)'a ait temettuat defterleri, nüfus kayıt defterleri, mahkeme tutanakları vb.gibi defterler incelenerek 19.yüzyılda yöreye ait tespitlerimizden bir kısmı bu sempozyum için araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 19.yüzyıl, Ankara, Etimesgut, Zir, Murtazaabad, İstanos

Giriş

Genel açıdan bakıldığında kentsel gelişim açısından Ankara, belirli bir plana bağlı olmadan gelişen, çeşitli kültürel, askeri ve siyasi olaydan etkilenen kentler grubundadır. ² Tarihi çok gerilere gitmekle beraber biz bu sempozyum çerçevesinde Osmanlı döneminde Ankara'nın bilhassa idari ve sosyal yapısı ile hassaten bugünkü Etimesgut o günkü adı ile Zir kazasından bahsedeceğiz.

¹ Şennur Şenel, "19.Yüzyıl Ortalarında Ankara Eyalet Merkezinin Sosyal ve İktisadi Durumu", Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.

² Ömür Bakırcı-Emre Madran, "Ankara Kent Merkezinde Özellikle Hanlar ve Bedestenin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", Tarih İçinde Ankara Semineri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1984, s.107.

16. yüzyılda Ankara bir sancak merkezidir. Kanuni ve II.Selim dönemlerinde idari yapı değişmeden devam etmiştir. Bu tarihlerde kaza veya çoğunlukla nâhiye olarak adlandırılan birimler arasında, Kasaba (nahiye-i Ankara), Çubuk, Murtazaabad, Yabanabad, Bacı ve Ayaş bulunmakta idi. Bu dönemde Çukurcak kazası veya nahiyesi yoktur ancak daha önceki dönemlerde böyle bir idari birimin olduğuna dair kayıtlar vardır. Yine Haymana bölgesi bu tarihlerde kaza (nahiye) statüsüne alınmamıştır ki bu durum Haymana nüfusunun göçebe sayılmasıyla ilgilidir. ³ Bu tarihlerde Zir, Murtazaabad kazasına bağlı bir köy olarak geçmektedir. Ancak oldukça küçük olan Murtazaabad nahiyesinin iki büyük köyünden biri İstanos yani Zir olarak görülüyor. ⁴ İstanosla birlikte Miranos (Orhaniye)'un tarımdan çok tiftikçilikten geçindikleri o döneme ait kayıtlardan anlaşılıyor⁵. Özellikle köylülerin ürünlerini sattıkları veya takas ettikleri pazarlara ait veriler bu bilgiyi kuvvetlendirmektedir.

Bu döneme ait bölgeyle ilgili kıymetli bir diğer tespit de hububat üreten köylüler için kendilerine en yakın pazarın İstanos pazarı olduğu bilgisidir.

³ Suraiya Faroqhi, “Ankara ve Çevresindeki Arazi Mülkiyetinin Ya Da İnsan-Toprak İlişkilerinin Değişimi”, Tarih İçinde Ankara Semineri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1984, s.64

⁴ Suraiya Faroqhi, “Ankara ve Çevresindeki Arazi Mülkiyetinin Ya Da İnsan-Toprak İlişkilerinin Değişimi”, Tarih İçinde Ankara Semineri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1984, s.67. “Miranos, Şorba, Çubuk, Güneysaray, Şabanözü ve İstanos pazarında bac-ı Pazar vergisinin yanısıra ihtisabiye vergisi de alınmakta olduğu tespit edilmiştir ki bu bilgi dükkânlardan alınan vergiyi ifade ettiği için İstanos (zir)'in büyüklüğünü ve ticari kapasitesini göstermesi açısından önemlidir”. a.g.m, s.68

⁵ “Onbeşinci yüzyılda Ankara'dan geçen ve kentin Doğu ile ticaret ilişkilendiren etkin olan ki yoldan birincisi Bursa-Tebriz arasında uzanan ipek yolu, ikincisi Anadolu'yu çaprazlama kateden Halep-Şam yoludur. Bunlara ek olarak Ankara-Antalya arasında da özellikle sof nakliyatı açısından bir bağlantı bulunduğu ve sofaların Antalya limanından İskenderiye yoluyla Arabistana sevk edildiği Antalya gümrük mukataasına ait defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Aynı dönemde Ankara'nın sofalarını Batı tüccarları aracılığıyla Avrupaya sevkeden bir antrepo vazifesi gördüğü de belirtilmektedir.” Ö.Bakırer-E.Madran, a.g.m., s.109. “Ankara'da bilhassa 15.-16.-17. yüzyıllarda Ankaralı tüccarların ülke dışına sof yüklerini götürmek üzere yaptıkları ticaret seferleri yanısıra yabancı tüccarların da sof almak üzere kente geldikleri ve kaldıkları anlaşılmaktadır. Başlangıçta Venedikli ve İngiliz tüccarlar daha sonra da Hollandalı ve Lehler olmak üzere yabancı tüccarların isimleri muhtelif kayıtlarda geçmektedir. “Ankara'daki bu yoğun sof ticaretinin At Meydanından batıya giden Abacılar yolu üzerinde yer alan ve 15.yüzyıl sonlarında inşa edilen Mahmut Paşa Bedesteninde sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.” Bkz. Bakırer-E.Madran, aynı makale, s.109.

Zira o tarihte tımar sahibi olan hisar ereni, kendisine düşen hububatın Ankara'ya getirilmesini emretmiş ancak köylüleri kendilerine en yakın pazarın İstanos olduğunu ve Ankara'ya ürünlerini götürmenin çok zor olduğundan bahisle kadıya müracaat etmişlerdir.⁶

Bu tarihlere ait bir diğer tespit de Ankara nüfusu ve vergi mükellefi sayısına ilişkindir. Öyle ki, Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk yıllarında 3010 vergi veren (2317 hane) nüfusu ile Ankara, Anadolu'da Bursa'dan sonra en kalabalık yerleşme yeridir.⁷

Aynı dönemde kentin fiziki görünümü ise bir kale çevresinde kurulmuş ve etrafında sur yoktur, sokakları dar ve toprak zeminli, evleri düzensiz, toprak damlı ve bakımsızdır. Fırınlanmamış kurutulmuş tuğladan yapılmış bu evler yabancıların gözünde ahırdan farksızdır.⁸ 16. yüzyılda Michele Membré ve daha sonra Busbecq, kentin en önemli gelir kaynağı olarak sof'u ifade ederler. Sofun yanısıra şehrin önemli ikinci üretim dalı debbağlar ve kunduracılarıdır. 17. yüzyıla gelindiğinde Ankara üç kat surla çevrilmiş, Celalilerden tahrip görmüş, talan edilmiş bir kenttir. Sof üretimi yine en önemli gelir ve geçim kaynağıdır.⁹

19. yüzyılın başlarında Ankara'da pekçok şey değişmiş görünüyor. Herşeyden önce kentin neredeyse 4 asırdır bilinen en temel özelliği sofçuluğun artık eskisi gibi olmadığı bilgisi pekçok kaynakta geçmektedir. Mesela 18.yüzyılda canlılığını koruyan tiftik ve sof üretimi ticaretine bir ölçü olması için her yıl her biri 150 okka olan 600 deve yükü sof ihraç edilmişken¹⁰ 19.yüzyılın başlarından itibaren ticari canlılık yitirmeye başlanmıştır. Bu hususta yabancı tüccarın varlığı önemli bir ölçüdür ve nitekim bu yüzyılın başlarında Ankara'da Fransız tüccar neredeyse kalmamış, şehirdeki ticaret yerli hristiyanların eline geçmiştir. Birçok Avrupa fabrikasını besleyebilen Ankara ticareti artık çok küçülmüş, hatta hükümetin

⁶ Suraiya Faroqhi, aynı makale, s.69

⁷ Suraiya Faroqhi, a.g.m, s.76. 1535 yılından önce Ankara sancağında Kaza-Nahiyelere kayıtlı olan ve vergi veren nüfusa bakıldığında Zir'in bağlı bulunduğu Murtazaabad'da 1833 avarız veren hane olduğu, 50 hanenin avarızdan muaf bulunduğu ve bu halde yaya ve müselleme hariç toplam 1883 nefer bulunduğu tespit edilmiştir. Bkz. Suraiya Faroqhi, a.g.m., s.79. Yine aynı tablodan görüldüğü üzere Ankara da toplam avarız veren hane sayısı 33,015, avarızdan muaf olan hane sayısı toplam 1343 ve hepsinin toplamı 34358 nefer tespit edilmiştir.

⁸ Korkmaz Alemdar, "Seyahatnamelerde Ankara" Tarih içinde Ankara Semineri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1984, s98.

⁹ Alemdar, a.g.m, s.99.

¹⁰ Ö.Bakırer-E.Madran, a.g.m., s.112.

yanlış politikaları yüzünden sadece 20.000 okka tiftik ihraç edebilir seviyeye inmiştir.¹¹ “Henry Barkley 1850 yılına ait anılarında kentte moher ticareti yapan 2-3 İngiliz acenta kaldığını, hemen tüm yünlerin işlenmek için İngiltereye gönderildiğini söyler”¹². Bunların dışında Ankara’da safran, balmumu, bal, kökboyalar, sakız ve kitre de üretilen ve ihraç edilen ikincil önemde ürünler arasındadır.¹³

Öte yandan yüzyılın başında Ankara, III.Selim’in ülke yönetimine getirdiği yeniliklerden etkilenmiştir. Nitekim Anadolu’da Nizam-ı Cedit birlikleri için seçilen şehirlerin biridir ve bunun teşkili görevi mütesellim Mesut Ağaya verilmişti ve ayrıca Ankara sancağı İrad-ı Cedit hazinesine bağlanmıştır. Mesud Ağa önce 750 nefer piyade sağlayıp İstanbul’a göndermiş bunlar eğitildikten sonra Ankara’ya gönderilmişlerdi. Ayrıca takriben 500 kişilik bir kışla yapımına da Macunköy’de başlanmıştı.

Döneme Zir kazası açısından baktığımızda, 1785-1809 yılları arasında Ankara sancağına bağlı kazalardan biri Zir’in de bağlı olduğu Murtazaabad’dır.¹⁴ 1809’dan sonra Arabsun ve Semerözü ile birlikte İstanos da yeni kazalar olarak Ankara’ya bağlanmıştır.¹⁵ Ancak 1830 tarihli nüfus sayım defterinde İstanos kazası, Murtazaabad’a bağlı bir köydür.¹⁶

Rifat Özdemiş’in ifade ettiği üzere o günkü Murtazaabad kazası, Beçenek, Alpagut, Emirgazi, Sarılar, Çeltik, Yağbasan, Ahur gibi köylerin meydana getirdiği bir bölgedir ki, bugünkü Mürted ve çevresinden oluşmaktaydı.¹⁷ İstanos ise (bazen *Zir* veya *Uluköy* olarak geçmektedir), Virancık, Kazgan, Ahur, Aydın, Kargın, Yassı Viran köyleri ile çevrelerinden meydana gelen bölge idi.¹⁸

¹¹ Bakırer-Madran, s.112.

¹² Aynı yer

¹³ Şennur Şenel, “19.Yüzyıl Ortalarında Ankara Eyalet Merkezinin Sosyal ve İktisadi Durumu”, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.

¹⁴ Bu kazanın dışında Çubukabad, Yabanabad, Ayaş, Haymanateyn, Yürükan-ı Ankara, Şorba, Nalluhan ve Beypazarı vardır. Bkz. Rifat Özdemiş, 19.Yüzyılın İlk Yarısında Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, 1986, s.137.

¹⁵ Rifat Özdemiş, 19.Yüzyılın İlk Yarısında Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, 1986, s.137.

¹⁶ Rifat Özdemiş, aynı yer.

¹⁷ Rifat Özdemiş, aynı yer.

¹⁸ Rifat Özdemiş, a.g.e., s.138

Bu dönemde Ankara'yı yönetenlerle halkın arasının hiç iyi olmadığı tespit edilmiştir. 1800-1808 yılları arasında burada mütesellimlik yapmış olan Mesud Ağa'nın Ankaralılara yapmadığı zulüm kalmamıştır. Şikayetlerin artarak devam etmesi üzerine İstanbul'dan mübaşir gönderilerek azledilmiş yerine başka biri mütesellim atanmıştır.¹⁹

II.Mahmud döneminde Ankara, sancak merkezi olma niteliğini 1836 yılına kadar devam ettirmiştir. Bu tarihte yapılan yeni mülki düzenleme ile Ankara, Eyalet merkezi olmuştur. 1830 tarihli nüfus sayımına göre Ankara nüfusu 23.000 dir²⁰. Bu nüfusa Ayaş, Murtazaabad, Arapsun, Büyük ve Küçük Haymana, Şorba, Çubukabad, Yabanabad, Yörügün kazaları ile Sufla ve Bala nahiyelerinden oluşan idari adli bölgeler dâhildir.

1842'de yapılan idari düzenleme ile eyalet-sancak-kaza ve köy birer idari birim olarak benimsenmiştir. Ankara bu düzenlemede eyalet olarak kalmıştır. Ayrıca Tanzimatla vaadedilen yeniliklerin ilk uygulandığı yerlerden biri Ankara olacaktır. Nitekim Tanzimatın öngördüğü mal mülk nüfus sayımı ve eyalet sınırlarında değişiklik Ankara'da da yapılmıştır. Buna göre sadece Ankara ve Çankırı sancaklarından oluşan Ankara eyaletine Bozok, Kastamonu, Kayseri sancakları da bağlanmıştır.²¹

1848-1850 yılları arasında bu defa Bozok, eyalet merkezi yapılmış Ankara buraya bağlı kaymakamlık olmuştur. 1851'de Ankara yeniden eyalet merkezi yapılmış 1855-1859 yılları arasında yine Bozok eyalet merkezi edilmiştir. 1860'da eyalet merkezi yeniden Ankara'ya taşınmıştır. 1860 yılına kadar Ankara Eyaleti Yeniil, Çankırı, Kayseri ve Cihanbeyli Aşireti kaymakamlığından oluşan sancaklara merkezlik yapmıştır. 1860'dan sonra cebel-i kozan, ile Çankırı bu eyaletten alınmış, 1872'de Bozok ve Kayseri'nin yanısıra yeni sancak yapılan Kırşehir ile Bolu Ankara'ya bağlanmıştır. 1873'de Bolu Kastamonu'ya bağlanınca Ankara eyaleti, Bozok, Kayseri, Kırşehir sancakları ile Cihanbeyli aşireti kaymakamlığından ibaret kalmıştır. Uzun yıllar bu şekilde olan Ankara, eyalet merkezi olmanın yanısıra aynı zamanda: Ayaş, Beypazarı, Nallıhan, Günyüzü, Yabanabad, Haymanateyn, Yörük, Murtazaabad, Şorba

¹⁹ Musa Çadırcı, "Yönetim Merkezi Olarak Ankara'nın Geçirdiği Evrim", Tarih İçinde Ankara Semineri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1984, s.91-92.

²⁰ Bu nüfusun 6108'i Müslüman erkek, 5050 reaya (Ermeni ve hristiyanlar), 135 Yahudidir. Bkz. Musa Çadırcı, a.g.m., s.92.

²¹ Musa Çadırcı, aynı makale, s.93

(Kemerözü), Çubukabad, İstanos, Seferhisar, Tabanlı (Aşiret-i Tabanlı) kazalarını da kapsamıştır

1855 -1856 salnamesine göre Ankara livası kapsamında Zir nahiyesi, Bala, Sungurlu, Keskin, Çubukabad, Günyüzü, Beypazarı, Kurupazar-ı Nallu, Ayaş, Kalecik, Haymanateyn, Tabanlı, Bozulus, Mihaliçcik, Seferhisar, Yeniil, Karahisar-ı Nallu, Cihanbeyli bulunmaktadır.²²

1907 (1325) tarihli Ankara vilayet salnamesinde Zir, Çubuk ile birlikte Ankara merkez vilayetine tabi nâhiye statüsündedir.²³

Aynı salnamede Zir için, Ankara merkeze 6 saatlik uzaklıkta bulunduğu bilgisi yer almaktadır. Kazanın merkezi İstanos kasabasının sof ve şalilerinin meşhur olduğu, tiftikten çok ince ve zarif kadın ve erkek çorapları, eldivenler üretildiği, tiftikten kalın ve tüylü boyun atkıları, karyola örtüleri, yastık yüzleri ve seccade, çocuklar için benzeri ürünler üretildiği kaydedilmiştir. Bunlardan Dersaadet'e ve diğer illere ihrac yapıldığı da yazılmıştır. ²⁴ Ancak artık net olarak bilinmektedir ki Ankara sofu uzun asırlar boyunca sadece ülke içinde değil ülke dışına ihraç edilen önemli ürünlerin başında gelmektedir²⁵.

19.Yüzyıl ortalarında Temettüat Sayımlarında Adı Geçen ve Zir Kazasına Tabi' Karyeler tablo halinde şöyledir²⁶:

²² Musa Çadırcı, aynı makale, s.93-94.

²³ 1325 Ankara Vilayet Salnamesi, Ankara Enstitüsü Vakfı yay., Ankara, 1995, s.105.

²⁴ 1325 tarihli Ankara Salnamesi, s.91.

²⁵ Gülay Webb Yıldırım, XVIII.Yüzyılda Osmanlı-İngiliz Tiftik Ticareti, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 2011.

²⁶ Tabloda koyu renkle imlenmiş olan karyeler temettuat defterlerinde tiftik üretimi açısından özellikle seçilen ve incelenen karyelerdir.

Uluslararası Tarihte Etmesgut Sempozyumu (UTES)

	Zir	
1	Zir Kasabası	Ahimesud Karyesi
2	Zir Kasabası	Alacaatlı Çakırlar Karyesi
3	Zir Kasabası	Alacaatlı Karyesi
4	Zir Kasabası	Alagöz Karyesi
5	Zir Kasabası	Anayurt Karyesi
6	Zir Kasabası	Aşağı Yurtçu karyesi
7	Zir Kasabası	Bacı Karyesi
8	Zir Kasabası	Bağluca Karyesi
9	Zir Kasabası	Bağlum(Bavlum) karyesi
10	Zir Kasabası	Balgad Karyesi
11	Zir Kasabası	Balikusumcu (Balkuyumcu) karyesi
12	Zir Kasabası	Çavundur Karyesi
13	Zir Kasabası	Çiftlik Karyesi
14	Zir Kasabası	Çimşid Karyesi
15	Zir Kasabası	Dodurga Karyesi
16	Zir Kasabası	Elgazi Karyesi
17	Zir Kasabası	Elvan Karyesi
18	Zir Kasabası	Emiryaman karyesi
19	Zir Kasabası	Esenler Karyesi
20	Zir Kasabası	Galebeler Karyesi
21	Zir Kasabası	Gökler Karyesi
22	Zir Kasabası	Gürüş Karyesi
23	Zir Kasabası	Hacı Tuğrul Karyesi
24	Zir Kasabası	Hıdırşeyh Karyesi
25	Zir Kasabası	Hisarlıkaya Karyesi
26	Zir Kasabası	İncek Karyesi
27	Zir Kasabası	Kara Ahmedlü Karyesi
28	Zir Kasabası	Karacakaya Karyesi
29	Zir Kasabası	Karakosun karyesi
30	Zir Kasabası	Kayı Karyesi
31	Zir Kasabası	Kerpiç Karyesi
32	Zir Kasabası	Kızılcaşar Karyesi
33	Zir Kasabası	Kutuğın Karyesi
34	Zir Kasabası	Küçük Estanos Karyesi
35	Zir Kasabası	Kürt Şeyh Karyesi
36	Zir Kasabası	Lodumlu Karyesi
37	Zir Kasabası	Macun Karyesi
38	Zir Kasabası	Malı Karyesi
39	Zir Kasabası	Memluk (Memlik) Karyesi
40	Zir Kasabası	Mumcuoğlu Çakırlar Karyesi
41	Zir Kasabası	Müslim Karyesi
42	Zir Kasabası	Orman Karyesi
43	Zir Kasabası	Ovacık Karyesi
44	Zir Kasabası	Öbürküler Karyesi
45	Zir Kasabası	Peñçik(Peçenek) Karyesi
46	Zir Kasabası	Poyraz Karyesi

47	Zir Kasabası	Pusaklar? Karyesi
48	Zir Kasabası	Samutlu Karyesi
49	Zir Kasabası	Saraycık Karyesi
50	Zir Kasabası	Sincan Karyesi
51	Zir Kasabası	Susuz Karyesi
52	Zir Kasabası	Şabanözü Karyesi
53	Zir Kasabası	Şehid Ali Karyesi
54	Zir Kasabası	Tahar(Tahir) Karyesi
55	Zir Kasabası	Tatlar Karyesi
56	Zir Kasabası	Yağır Karyesi
57	Zir Kasabası	Yağmurbaba Karyesi
58	Zir Kasabası	Yakacık Karyesi
59	Zir Kasabası	Yalınca Karyesi
60	Zir Kasabası	Yapracık Karyesi
61	Zir Kasabası	Yukarıyurtçu karyesi
62	Zir Kasabası	Yuva Karyesi

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere incelediğimiz dönemde Zir'e tabi 62 karye bulunmaktadır. Bunların demografi ve iktisadi yapılar bakımından görece birbirlerinden farklılıkları olduğu mutlaklıdır. Biz bu sempozyum sebebiyle özellikle oğuz boy adları taşıyan karyelere odaklandık ve tiftik üretiminin durumunu dönemin kaynaklarından inceledik. Önemli bir belge grubu olan Ahkam Şikayet defterlerini incelediğimizde Zir'e ait bir kayda rastlayamadık. Ancak nüfus ve vergi sayımını ihtiva eden temettü defterlerinde oldukça tatminkar verilere sahibiz.

Sözkonusu bu defterlerde Zir'e tabi karyelere ait müstakil kayıtlar bulunmaktadır. Biz bu 62 karyeden Ahimesut(toplam 12 hane)²⁷, Emiryaman (toplam 20 hane)²⁸, Elvan(toplam 17 hane)²⁹, Saraycık(13 hane)³⁰, Yapracık(25 hane)³¹, Bağlıca(14 hane)³², Sincan(35 hane)³³, Güvercinlik(6)³⁴, Kayı(36)³⁵, Pençik(Peçenek)(21)³⁶, Çavundur(5)³⁷,

²⁷ ML.VRD.TMT.d. 01305

²⁸ ML.VRD.TMT.d. 01306

²⁹ ML.VRD.TMT.d. 01307

³⁰ ML.VRD.TMT.d. 01309

³¹ ML.VRD.TMT.d. 01312

³² ML.VRD.TMT.d. 01321

³³ ML.VRD.TMT.d. 01323

³⁴ ML.VRD.TMT.d. 01324

³⁵ ML.VRD.TMT.d. 01333

³⁶ ML.VRD.TMT.d. 01338

³⁷ ML.VRD.TMT.d. 01343

Dodurga(40)³⁸, Susuz(50)³⁹ karyelerine odaklandık ve bilhassa bu karyelerin tiftik üretimleri ve resm-i ağnamlarına baktık.

Bu karyelerden en kalabalık nüfusa Susuz karyesi sahiptir, bunu sırayla Dodurga, Kayı, Sincan ve diğerleri takip ediyor. Hane sayısının 5 katsayısı ile çarpılması ile Susuz karyesinin takriben nüfusu 150 kişi olarak kabul edilebilir. Bu köylerden 5 hane sayısı ile en az nüfuslu Çavundur karyesi ise takriben ve tahminen 25 kişiden ibaret görünüyor. Bugünkü Etimesgut merkezde yer alan ve esasen ilçenin tarihen adını taşıyan Ahi Mesud karyesinde ise toplam 12 hane görülüyor ve hane reislerinin hemen tamamının erbab-ı ziraatten oldukları anlaşılıyor.

Özellikle Yaprıcık ve onu takiben Susuz karyelerinin küçükbaş hayvan gelirlerinin diğerleriyle kıyaslanmayacak ölçüde yüksek gelirleri olduğunu görüyoruz. Her ne kadar sahip olunan küçükbaş hayvanın tiftik olup olmadığı hakkında net bilgi yok ise de hayvan sayısının çokluğu ve bunun gelire de yansımış olması bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir.

Diğer karyelerdeki hayvancılık gelirleri muhtemelen hane ihtiyacını karşılayacak ölçekte kalmıştır.

Şimdi tablolar halinde bahse konu ettiğimiz köylere bakalım:

³⁸ ML.VRD.TMT.d. 01349

³⁹ ML.VRD.TMT.d. 01358

ML. VRD. TMT. d	Sıra No: 01305					
Karye'nin İsmi	AHİ MESUD					
Hane Sayısı	12	KEÇİ		1260	1261	
	Resm-i Ağnam	Keçi Sayısı				
		Keçi	Oğlak			
Hane 1		–	–			
Hane 2		–	–			
Hane 3		15	8			
Hane 4		–	–			
Hane 5		–	–			
Hane 6		–	–			
Hane 7		–	–			
Hane 8		–	–			
Hane 9		–	–			
Hane 10		–	–			
Hane 11		–	–			
Hane 12		–	–			
12 HANE		15	8			Toplam

ML. VRD. TMT. d	Sıra No: 01324											
Karye'nin İsmi	GÜVERCİNLİK											
Hane Sayısı	6	Keçi Sayısı				KEÇİ		ERKEK KEÇİ		BOZ KEÇİ		
	Resm-i Ağnam	Keçi	Erkek Keçi	Oğlak	Boz Keçi	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	
Hane 1		–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Hane 2		–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Hane 3		–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Hane 4		–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Hane 5		–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Hane 6		–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
6 Hane		–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Toplam

ML. VRD. TMT. d	Sıra No: 01306								
Karye'nin İsmi	EMİRYAMAN								
Hane Sayısı	20	Keçi Sayısı			KEÇİ		BOZ KEÇİ		
	Resm-i Ağnam	Keçi	Oğlak	Boz Keçi	1260 Geliri	1261 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri	
Hane 1		36	14	22					
Hane 2		10	5	-					
Hane 3		20	10	15					
Hane 4		-	-	-					
Hane 5		-	-	-					
Hane 6		-	-	-					
Hane 7		10	5	-					
Hane 8		-	-	-					
Hane 9		-	-	-					
Hane 10		-	-	-					
Hane 11		-	-	-					
Hane 12		-	-	-					
Hane 13		-	-	-					
Hane 14		-	-	-					
Hane 15		-	-	-					
Hane 16		-	-	-					
Hane 17		-	-	-					
Hane 18		-	-	-					
Hane 19		-	-	-					
Hane 20		-	-	-					
20 Hane		76	34	37					Toplam
ML. VRD. TMT. d	Sıra No: 01333								

Karye'nin İsmi	KAYI															
	Hane Sayısı	36	Keçi Türleri					KEÇİ		ERKEK KEÇİ		BOZ KEÇİ		KISIR KEÇİ		
			Resm-i Ağnam	Keçi	Erkek Keçi	Oğlak	Boz Keçi	Kısır Keçi	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri
Hane 1		10	-	8	-	-										
Hane 2		8	-	8	-	12										
Hane 3		5	-	2	-	-										
Hane 4		-	-	-	-	-										
Hane 5		3	-	-	-	-										
Hane 6		4	-	3	-	-										
Hane 7		-	-	-	-	-										
Hane 8		-	-	-	-	-										
Hane 9		-	-	-	-	-										
Hane 10		-	-	-	-	-										
Hane 11		4	-	2	-	-										
Hane 12		-	-	-	-	-										
Hane 13		6	-	4	-	-										
Hane 14		-	-	-	-	-										
Hane 15		-	-	-	-	-										
Hane 16		2	-	-	-	-										
Hane 17		-	-	-	-	-										
Hane 18		4	-	4	-	-										
Hane 19		-	3	-	-	-										
Hane 20		-	-	-	-	-										
Hane 21		6	-	3	-	-										
Hane 22		3	-	2	-	-										
Hane 23		-	-	-	-	-										
Hane 24		-	-	-	-	-										
Hane 25		10	-	5	-	-										
Hane 26		6	-	3	-	-										
Hane 27		10	-	4	-	-										
Hane 28		-	-	-	-	-										
Hane 29		-	-	-	-	-										
Hane 30		15	-	5	-	-										
Hane 31		5	-	3	-	-										
Hane 32		4	-	2	-	-										
Hane 33		6	-	4	-	-										
Hane 34		8	-	3	-	-										
Hane 35		2	-	-	-	-										
Hane 36		-	10	-	-	-										
36 Hane		121	13	65	-	12										Toplam
ML. VRD. TMT. d	Sıra No: 01338															

Karye'n in İsmi	PEÇENEK													
	21	Keçi Türleri					Keçi		Erkek Keçi	Boz Keçi	Kısır Keçi			
Hane Sayısı	Resm-i Ağnam	Keçi	Erkek Keçi	Oğlak	Boz Keçi	Kısır Keçi	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri
Hane 1		80	-	60	-	50								
Hane 2		25	-	20	30	-								
Hane 3		20	-	10	15	-								
Hane 4		6	-	3	5	-								
Hane 5		5	-	3	2	-								
Hane 6		5	-	3	7	-								
Hane 7		6	-	4	3	-								
Hane 8		20	-	10	25	-								
Hane 9		10	-	6	15	-								
Hane 10		4	-	2	8	-								
Hane 11		30	-	25	30	-								
Hane 12		-	-	-	-	-								
Hane 13		-	-	-	-	-								
Hane 14		8	-	5	-	-								
Hane 15		40	-	30	25	-								
Hane 16		-	-	-	-	-								
Hane 17		-	-	-	-	-								
Hane 18		-	-	-	-	-								
Hane 19		-	-	-	-	-								
Hane 20		-	-	-	-	-								
Hane 21		60	-	30	40	-								
Toplam Hane 21		319		201	205	50								

ML. VRD. TMT. d	Sıra No: 01343													
Karye'n in İsmi	CAVUNDUR													
Hane Sayısı	5	Keçi Türleri					Keçi		Erkek Keçi		Boz Keçi		Kisir Keçi	
	Resm-i Ağnam	Keçi	Erkek Keçi	Oğlak	Boz Keçi	Kısır Keçi	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri
Hane 1	-	-	5	-	-	-								
Hane 2	-	-	-	-	-	-								
Hane 3	-	8	-	7	-	-								
Hane 4	-	-	-	-	-	-								
Hane 5	-	-	10	-	-	-								
Toplam Hane 5		8	15	10	-	-								

ML VRD. TMT. d	Sıra No: 01349 01349													
Karye'nin İsmi	DODURGA													
Hane Sayısı	40	Keçi Türleri					Keçi		Erkek Keçi		Boz Keçi		Kısır Keçi	
	Resm-i Ağnam	Keçi	Erkek Keçi	Oğlak	Boz Keçi	Kısır Keçi	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri
Hane 1			5											
Hane 2														
Hane 3														
Hane 4														
Hane 5		5		3										
Hane 6														
Hane 7		6		4										
Hane 8														
Hane 9														
Hane 10														
Hane 11														
Hane 12														
Hane 13														
Hane 14														
Hane 15														
Hane 16														
Hane 17														
Hane 18		6		4										
Hane 19														
Hane 20														
Hane 21														
Hane 22														
Hane 23														
Hane 24														
Hane 25														
Hane 26		3		2										
Hane 27														
Hane 28														
Hane 29														
Hane 30		6		4										
Hane 31			10											
Hane 32														
Hane 33														
Hane 34														
Hane 35														
Hane 36														
Hane 37			10											
Hane 38														
Hane 39														
Hane 40														
Toplam Hane 40		26	25	17										

ML.VRD.TMT.d	Sıra No: 01358													
Karye'nin İsmi	SUSUZ													
Hane Sayısı	50	Keçi Türleri					Keçi		Erkek Keçi		Boz Keçi		Kısır Keçi	
	Resm-i Ağnam	Keçi	Erkek Keçi	Oğlak	Boz Keçi	Kısır Keçi	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri
Hane 1		15		12	15									
Hane 2		5		4										
Hane 3														
Hane 4		12		10	20									
Hane 5		15		7										
Hane 6														
Hane 7														
Hane 8														
Hane 9														
Hane 10		6												
Hane 11		8		6	9									
Hane 12														
Hane 13														
Hane 14														
Hane 15														
Hane 16														
Hane 17		1												
Hane 18														
Hane 19		3												
Hane 20														
Hane 21		45		4	40									
Hane 22		3		1										
Hane 23		5		5		4								
Hane 24														
Hane 25														
Hane 26		3		2										
Hane 27		5		5										
Hane 28		8		9										
Hane 29														
Hane 30														
Hane 31														
Hane 32		8		8										
Hane 33		4		4										
Hane 34														
Hane 35		10		10										
Hane 36		2		2										
Hane 37														
Hane 38		3		2										
Hane 39		4		2										
Hane 40		12		3		8								
Hane 41		8		5										
Hane 42		30		25		26								
Hane 43		10		10	12									
Hane 44		30		30	30									
Hane 45														
Hane 46		3		2										
Hane 47		Atl												
Hane 48														
Hane 49														
Hane 50														
Toplam Hane 50		258		171	126	38								

Uluslararası Tarihte Etmesgut Sempozyumu (UTES)

ML VRD.	Sıra No: 01312													
Karye'nin İsmi	YAPRACIK													
Hane Sayısı	25	Keçi Türleri					Keçi		Erkek Keçi		Boz Keçi		Kısır Keçi	
	Resm-i Ağnam	Keçi	Erkek Keçi	Oğlak	Boz Keçi	Kısır Keçi	1260 Gelir	1260 Gelir	1260 Gelir	1261 Gelir	1260 Gelir	1260 Gelir	1260 Gelir	1261 Gelir
Hane 1	22 Kuruş	40	-	30	30	-	240 Kuruş	160 Kuruş	-	-	180 Kuruş	120 Kuruş	-	-
Hane 2	205 Kuruş	30	-	20	15	-	180 Kuruş	120 Kuruş	-	-	80 Kuruş	50 Kuruş	-	-
Hane 3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hane 4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hane 5	3Kuruş	6	-	4	4	-	36 Kuruş	24 Kuruş	-	-	24 Kuruş	16 Kuruş	-	-
Hane 6	2Kuruş	-	8	-	-	-	-	-	48 Kuruş	22 Kuruş	-	-	-	-
Hane 7	3Kuruş	-	10	-	-	-	-	-	60 Kuruş	40 Kuruş	-	-	-	-
Hane 8	1Kuruş	-	5	-	-	-	-	-	36 Kuruş	24 Kuruş	-	-	-	-
Hane 9	3Kuruş	6	-	4	-	-	36 Kuruş	24 Kuruş	-	-	-	-	-	-
Hane 10	2Kuruş	-	8	-	-	-	-	-	48 Kuruş	22 Kuruş	-	-	-	-
Hane 11	9Kuruş	20	-	15	-	-	90 Kuruş	30 Kuruş	-	-	-	-	-	-
Hane 12	15Kuruş	-	2	-	-	-	-	-	12 Kuruş	8 Kuruş	-	-	-	-
Hane 13	15Kuruş	-	5	-	-	-	-	-	36 Kuruş	24 Kuruş	-	-	-	-
Hane 14	4Kuruş	19	-	7	6	-	150	100	-	-	60	40	-	-
Hane 15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hane 16	2Kuruş	-	6	-	-	-	-	-	36 Kuruş	24 Kuruş	-	-	-	-
Hane 17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hane 18	4Kuruş	-	25	-	-	-	-	-	130 Kuruş	110 Kuruş	-	-	-	-
Hane 19	1Kuruş	3	-	-	-	-	18 Kuruş	12 Kuruş	-	-	-	-	-	-
Hane 20	31Kuruş	45	-	15	20	-	440 Kuruş	100 Kuruş	-	-	150 Kuruş	100 Kuruş	-	-
Hane 21	10Kuruş	20	-	15	20	-	120 Kuruş	100 Kuruş	-	-	130 Kuruş	120 Kuruş	-	-
Hane 22	2Kuruş	4	-	2	-	-	24 Kuruş	16 Kuruş	-	-	-	-	-	-
Hane 23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hane 24	10Kuruş	15	-	10	15	-	75 Kuruş	35 Kuruş	-	-	80 Kuruş	60 Kuruş	-	-
Hane 25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam 25 Hane	1345 Kuruş	208	69	122	110	-	1409 Kuruş	721 Kuruş	406 Kuruş	274 Kuruş	704 Kuruş	506 Kuruş	-	-

ML. VRD TMT. d	Sıra No: 01321													
Karye'nin İsmi	BAĞLUCA													
Hane Sayısı	14	Keçi Türleri					Keçi		Erkek Keçi		Boz Keçi		Kısır Keçi	
	Resm-i Ağnam	Keçi	Erkek Keçi	Oğlak	Boz Keçi	Kısır Keçi	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri
Hane 1	2 Kuruş	-	8	-	-	-	-	-	48 kuruş	22 Kuruş	-	-	-	-
Hane 2	6.5 Kuruş	8	-	4	8	-	48 Kuruş	26 Kuruş	-	-	48 Kuruş	22 Kuruş	-	-
Hane 3	1.5 Kuruş	-	8	-	-	-	-	-	48 kuruş	22 Kuruş	-	-	-	-
Hane 4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hane 5	1 Kuruş	6	-	4	-	-	36 Kuruş	24 Kuruş	-	-	-	-	-	-
Hane 6	10 Kuruş	20	-	10	-	-	162 Kuruş	40 Kuruş	-	-	-	-	-	-
Hane 7	6 Kuruş	25	-	10	-	-	250 Kuruş	150 Kuruş	-	-	-	-	-	-
Hane 8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hane 9	7 Kuruş	16	-	4	-	-	92 kuruş	60 Kuruş	-	-	-	-	-	-
Hane 10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hane 11	4 Kuruş	-	15	-	-	-	-	-	90 Kuruş	60 Kuruş	-	-	-	-
Hane 12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hane 13	2 Kuruş	6	-	-	-	-	36 Kuruş	24 Kuruş	-	-	-	-	-	-
Hane 14	1.5 Kuruş	-	6	-	-	-	-	-	36 Kuruş	24 kuruş	-	-	-	-
Toplam 14 Hane	41.5 Kuruş	81	37	32	8	-	624 Kuruş	324 Kuruş	22 Kuruş	128 Kuruş	48 Kuruş	22 Kuruş	-	-

ML. VRD. TMT. d	Sıra No:01323													
Karye'nin İsmi	SINCAN													
H.Sayı	35	Keçi Türleri					Keçi		Erkek Keçi		Boz Keçi		Kısır Keçi	
	Resm-i Ağnam	Keçi	Erkek Keçi	Oğlak	Boz Keçi	Kısır Keçi	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1260 Geliri	1261 Geliri
Hane 1														
Hane 2	14.5 Kuruş	15	-	10	30	-	80 Kuruş	50 Kuruş			180 Kuruş	90 Kuruş		
Hane 3														
Hane 4	23 Kuruş	30	-	20	30	-	180 Kuruş	120 Kuruş			180 Kuruş	120 Kuruş		
Hane 5														
Hane 6														
Hane 7														
Hane 8														
Hane 9														
Hane 10	1.5 Kuruş	-	5	-	-	-	-	-	30 Kuruş	20 Kuruş	-	-	-	-
Hane 11														
Hane 12	5.5 Kuruş	-	15	-	-	-	-	-	75 Kuruş	35 Kuruş	-	-	-	-
Hane 13														
Hane 14	7 Kuruş	10	-	4	11	-	62 Kuruş	42 Kuruş	-	-	66 Kuruş	44 Kuruş	-	-
Hane 15														
Hane 16	9 Kuruş	15	-	10	-	-	80 Kuruş	40 Kuruş	-	-	-	-	-	-
Hane 17														
Hane 18	1 Kuruş	-	6	-	-	-	-	-	36 Kuruş	24 Kuruş				
Hane 19														
Hane 20														
Hane 21	1 Kuruş	-	3	-	-	-	-	-	18Kuruş	12Kuruş				
Hane 22	2 Kuruş	-	7	-	-	-	-	-	42Kuruş	28Kuruş				
Hane 23														
Hane 24														
Hane 25														
Hane 26														
Hane 27														
Hane 28														
Hane 29														
Hane 30														
Hane 31														
Hane 32														
Hane 33														
Hane 34														
Hane 35														
Toplam 35 Hane	64.5 Kuruş	70	36	44	71	-	402 Kuruş	252 Kuruş	201 Kuruş	119 Kuruş	426 Kuruş	254 Kuruş	-	-

Klasik dönemde Ankara sof üretimin merkezi olmakla yerli ve yabancı tüccarı ihya eden bir kent ve eyalet merkeziydi. XVI.-XVIII. yüzyıllar arasında Ankara ve yöresi, hakkında yapılan araştırmalarda ortaya konulduğu gibi, tiftik ve bundan üretilen sofun başlıca üretim merkezi idi. Ancak tiftikli kumaşlar, Sanayi devrimini takip eden süreçte dokuma endüstrisinde gerçekleşen büyük atılımla birlikte Avrupa piyasalarında gördüğü rağbeti kaybetmişse de bir süre daha Ankara ve yöresi tiftik ipliği ve ham tiftiğin satışından kazanç temin etmeye devam ettiği ihracat ve gümrük kayıtlarından anlaşılmaktadır. Ancak bu konuda yapılan bir çalışmada ortaya konulduğu gibi⁴⁰ 1830'lu yıllarda İngilizlerin tiftik üretimi konusunda büyük bir atılımları ve ham tiftik taleplerinde baskılar vardır. Afrika ve Amerika'da tiftik keçileri yetiştirilip tiftik hammaddesi yerinden temin edilinceye kadar olan süreçte Osmanlı yetiştiricilerinin dış piyasadaki talebi besleyebilmek amacıyla bir çaba içinde olduğundan bahseden çalışmalar da vardır.⁴¹ Ancak sempozyum çerçevesinde yaptığımız bu küçük araştırmada yukarıda verdiğimiz tablolarda da görüldüğü üzere, tiftik üretimiyle en tanınan kazalardan olan yerleşim biriminde XIX.yüzyıl ortalarında tiftik keçisinden neredeyse hiç bahsedilmemekte, olanlar ise iki yıllık gelir düzeyleri bakımından ticari değer ifade etmekten uzak görünmektedir.

⁴⁰ Gülay Webb Yıldırım, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İngiliz Tiftik Ticareti, TTK yayını, Ankara, 2011.

⁴¹ Seda Tan, "XIX.Yüzyılda Anadolu'dan Güney Afrika'ya Tiftik Keçisinin Yasal ve Kaçak Sevkiyatı", OTAM, 35/Bahar 2014, s.137-152

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

ML.VRD.TMT.d. 01305
ML.VRD.TMT.d. 01306
ML.VRD.TMT.d. 01307
ML.VRD.TMT.d. 01309
ML.VRD.TMT.d. 01312
ML.VRD.TMT.d. 01321
ML.VRD.TMT.d. 01323
ML.VRD.TMT.d. 01324
ML.VRD.TMT.d. 01333
ML.VRD.TMT.d. 01338
ML.VRD.TMT.d. 01343
ML.VRD.TMT.d. 01349
ML.VRD.TMT.d. 01358

Tetkik Eserler

- 1325 Ankara Vilayet Salnamesi, Ankara Enstitüsü Vakfı yay., Ankara, 1995, s.105.
- Besim Darkot, “Ankara”, İA, C.1, MEB, 1997.
- Erman Tamur, Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı Tükenen Bir Zenginliğin ve Çöken Bir Sanayinin Tarihsel Öyküsünden Kesitler, Ankara Ticaret Odası, Ankara, 2003.
- Gülay Webb Yıldırım, XVIII.Yüzyılda Osmanlı-İngiliz Tiftik Ticareti, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 2011.
- Hülya Taş, XVII. Yüzyılda Ankara (Doktora Tezi), Ankara, 2004.
- Korkmaz Alemdar, “Seyahatnamelerde Ankara” Tarih İçinde Ankara Semineri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1984.
- Musa Çadırcı, “Yönetim Merkezi Olarak Ankara’nın Geçirdiği Evrim”, Tarih İçinde Ankara Semineri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1984.
- Ömür Bakırer-Emre Madran, “Ankara Kent Merkezinde Özellikle Hanlar ve Bedestenin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, Tarih İçinde Ankara Semineri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1984, s.107.
- Rifat Özdemir, 19.Yüzyılın İlk Yarısında Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, 1986.
- Salih Karabel, “Türk Tiftik Yetiştirilmesinin Tarihçesi, Bugünkü Durumu ve Dünya Tiftikleri Arasındaki Mevkii”, Tiftik Semineri, Bursa 14-16 Haziran 1965, Sümerbank Merinos Yünlü Sanayii Müessesesi Eğitim Bürosu Yayını
- Seda Tan, “XIX. Yüzyılda Anadolu’dan Güney Afrika’ya Tiftik Keçisinin Yasal ve Kaçak Sevkiyatı”, OTAM, 35/Bahar 2014, s.137-152

- Suraiya Faroqhi, “Ankara ve Çevresindeki Arazi Mülkiyetinin Ya Da İnsan-Toprak İlişkilerinin Değişimi”, Tarih İçinde Ankara Semineri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1984, s.64
- Suraiya Faroqhi, “Onyedinci Yüzyılda Ankara’sında Sof İmalatı ve Sof Atölyeleri”, İÜ., İktisat Fak.Mec., S.41, 1-4, 1982/1983 (237-259)
- Şennur Şenel, “19.Yüzyıl Ortalarında Ankara Eyalet Merkezinin Sosyal ve İktisadi Durumu”, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.